

ističe važnost samog moralnog djelatnika. Moralnost se prema njoj ne iscrpljuje jedino u vanjskim i opažljivim manifestacijama naših odluka, već se pod moralnom djelatnošću mogu smatrati i oni procesi koji su posve osobni i privatni. Naglašavajući pritom ulogu ljubavi u stjecanju moralnog znanja, Murdoch ne utire samo put razvoju suvremene etike vrlina, nego i u moralu pronalazi adekvatno mjesto za naše emocije.

Lovorka Mađarević

Odjel za filozofiju

Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji

Znanstveno-učilišni kampus Borongaj

Borongajska 83d

10 000 Zagreb

lmađarevic@hrstud.hr

Gerd Gigerenzer, *Snaga intuicije: inteligencija nesvjesnoga*, preveli Darko Polšek i Marko Perožić, Zagreb: Algoritam, 2009, 248 str.

Ideal zapadne znanosti i filozofije, sve od njihovih začetaka, bio je racionalna spoznaja svijeta i na njoj utemeljeno predviđanje budućih događaja. Spoznati nešto znači dokučiti uzroke pojave hipotetsko-deduktivnom metodom i pružiti objašnjenje u obliku više ili manje složenog silogizma. Takva spoznaja proizvod je misaonog procesa, takvog koji uključuje intelektualni napor i vrijeme potrebno za dovršetak svake od njegovih faza. Isti ideal primjenjivao se i na područje donošenja odluka, bilo onih svakodnevnih bilo onih vezanih za posebne aspekte ljudskog djelovanja, kao što su ekonomija, zdravstvo, politika i dr. Utjelovljen u moralnoj algebri Benjamina Franklina, ideal propisuje detaljno istraživanje svake od alternativa neke odluke, te odvagivanje razloga za i protiv nje. Na koncu, racionalno je donijeti onu odluku za koju postoji više pozitivnih razloga. Intuitivno djelovanje, djelovanje “u trenu”, bez dugotrajne refleksije, smatralo se i smatra se iracionalnim, emotivnim, pogrešivim, ukratko, inferiornim logičko-racionalnom odlučivanju.

Knjiga *Snaga intuicije: inteligencija nesvjesnoga* Gerda Gigerenzera, i istraživački program na kojem se njene spoznaje temelje, želi skinuti stigmam iracionalnosti i potpune pogrešivosti s intuitivne spoznaje i posebice s intuitivnog odlučivanja. Za Gigerenzera su intuicije adaptacije rezultat evolucijskog procesa koji je omogućio umu čovjeka da se nosi s

vanjskim izazovima. Intuicije ne djeluju najbolje uvijek i u svim situacijama, ali su čovjeku omogućile rješavanje najvažnijih problema u interakciji s okolišem i samim tim njegovo preživljavanje. Njihovo identificiranje i proučavanje trebalo bi biti jednim od najvažnijih zadataka psihologije, kako bi se što bolje proučila ljudska spoznaja i djelovanje. Koristeći dobivene rezultate samo ljudsko djelovanje i proces donošenja odluka mogao bi se poboljšati.

Intuicije ili “osjećaji iz trbuha” su za Gigerenzera sudovi koji se u svijesti pojavljuju brzo, čijih razloga nismo potpuno svjesni i koji su dovoljno jaki da na temelju njih djelujemo (24). One se pojavljuju kao jednostavna provizorna pravila (heuristike) koja iskorištavaju evoluirane sposobnosti mozga. Dvije najpoznatije i najčešće korištene heuristike su heuristika prepoznavanja i heuristika pogleda. Heuristika prepoznavanja omogućuje nam da veću važnost pridamo onom razlogu ili pojavi koji nam je otprije poznat. U eksperimentu usporedbe veličine gradova Detroita i Milwaukeeja, ispitanici iz Sjedinjenih Država nisu bili vrlo uspješni jer su im oba grada bila poznata, no ne dovoljno za točan odgovor. S druge strane, ne-američki ispitanici većinom nisu čuli za Milwaukee te su se oslonili na ono što poznaju, ime Detroita, koji jest veći. Isto tako, vrijednost heuristike pogleda pokazana je analizom vrhunskih hvatača lopte u bejzbolu. Oni ne slijede složena pravila izračuna putanje lopte (što bi se “racionalno” očekivalo), nego koriste jednostavnu strategiju praćenja lopte pogledom, uz prilagođavanje brzine trčanja.

Da bi heuristike evoluirale kao jednostavna pravila, naš um se morao odreći nekih “jakih” uvjeta koji vrijede za strogo racionalnu spoznaju. Tako zbog kognitivnih ograničenja čovjekov um mora imati mogućnost zaborava i gubljenja informacija, započinjanja s ograničenim fondom informacija i manjim izborom. Primjeri ljudi koji imaju savršeno pamćenje, ali zbog toga i smanjenu mogućnost refleksije događaja, primjeri učenja jezika za koji je moć zaboravljanja važna te jednostavne strategije raspoređivanja novca u fondove koje na kraju donosi veći profit, pokazuju da u pogledu donošenja odluka manje vrlo često znači više.

Adaptivnost heuristika pretpostavlja da su one proizvod određenih ekoloških čimbenika. No okoliš je vrlo često promjenjiv pa bi postojanje krutih pravila u uvjetima takvog okoliša smanjilo šanse za preživljavanje. Iako su provizorna pravila jednostavna, ona nipošto nisu nepromjenjiva i u stalnoj su interakciji s okolišem. Tako se u promijenjenim uvjetima jedno pravilo može brzo zamijeniti drugim. Analizom smjera pogleda osobe možemo odrediti njegove preferencije prema određenom predmetu, no ukoliko sumnjamo da nas želi zavarati, ustegnut ćemo se od donošenja ovakvog suda. Isto tako, suradničko ponašanje među nesrodnicima evoluiralo je kao jednostavna prilagodba tuđem ponašanju, poznatija kao strategija “milo za drago”.

No možemo li pomoću takvih intuicija i provizornih pravila definirati koncept ljudskog uma? Gigerenzer tvrdi da možemo, smatrajući ljudski um adaptivnom kutijom s alatom, u koju posežemo po potrebi rješavanja određenog problema. Prema njemu, um se sastoji od evoluiranih predispozicija, tvorbenih elemenata pomoću kojih koristimo te predispozicije i provizornih pravila koja se sastoje od tih elemenata (66). U primjeru hvatanja lopte, provizorno pravilo pogleda sastoji se od elemenata fiksiranja pogleda na loptu, početka trčanja i modificiranja brzine, dok su evoluirane predispozicije sposobnost praćenja objekata, sposobnost održavanja ravnoteže i dr. Nadalje, ovakav koncept uma svojstven je čovjeku jer su eksperimenti pokazali da već čimpanze nemaju opisanu vrstu intuicija. Eksperimenti su, isto tako, pokazali da nema značajne razlike u intuicijama između muškaraca i žena.

Intuicije imaju još nekoliko zanimljivih svojstava koja odražavaju njihov evolucijski karakter. Zbog neizvjesnosti okoline intuicije su jednostavne i zanemaruju velik dio informacija. Oslanjajući se najčešće na jedno pravilo, one apstrahiraju nebitne informacije, prihvaćajući samo one najbitnije. Zbog toga one nisu evoluirale kao optimizacijski procesi jer brojnost mogućih kombinacija pri rješavanju problema, uz limitirane resurse, nikada ne bi dovela do rješenja i djelovanja. Intuicije su i ovisne o kontekstu i kod njih ne vrijede uvijek logička pravila. Intuitivno razlikujemo rečenice "Peggy i Paul su se vjenčali i Peggy je zatrudnjela" i "Peggy je zatrudnjela i Peggy i Paul su se vjenčali" premda su jednake logičke strukture. Isto tako, različito percipiramo rečenice "Pozitivan ishod u 90% slučajeva" i "Negativan ishod u 10% slučajeva", iako se radi o istom stupnju vjerojatnosti. Ponekad čak i kada racionalna analiza upućuje na jedno rješenje, ljudi djeluju intuitivno suprotno, kao u slučaju agresivnog i kompetitivnog ponašanja u poslovnom okruženju usprkos vlastitoj šteti na duge staze.

Gotovo cijeli drugi dio knjige Gigerenzer posvećuje primjerima djelovanja intuicija u svakodnevnom okruženju. Objašnjava zašto smo toliko ovisni o poznatim robnim markama, čak i kad se dokaže da su lošije kvalitete (heuristika prepoznavanja!). Mogućnost odbacivanja negativnih aspekata takvih heuristika postoji, no još nije jasno kako se to događa. Zavedljivost praćenja jednog pravila vidljiva je i kod spolnog odabira gdje jedinice jednog spola biraju one drugog na temelju samo jednog svojstva, primjerice repa kod pauna, premda to svojstvo zbog takvog odabira može evoluirati u svoju suprotnost tj. postati hendikep. Jednostavne strategije odabira vidljive su i u iskazima preferencije prema političkim strankama, u sportu, ali i prognoziranju događaja vezanih za ove aspekte života. Premda imaju i mana i prednosti, općenito, intuicije temeljene na jednom dobrom razlogu ili pravilu točnije su od složenih analiza u predviđanju

budućnosti u slučajevima kada ju je teško predvidjeti i kada raspoložemo oskudnim informacijama. Složene su analize, nasuprot tomu, uspješnije u predviđanju predvidljivije budućiosti, u uvjetima obilnih informacija.

Ulogu intuicija Gigerenzer je objasnio i u bitnim područjima gdje postoji mjesto za pozitivne promjene, kao što su zdravlje, moralno i socijalno ponašanje. Jednostavni dijagnostički postupci temeljeni na intuicijama mogu imati isti ili bolji uspjeh od skupih procedura, dok u hitnim situacijama mogu spasiti više života. Isto tako, takvim se postupcima štedi novac i onemogućuje zagušenje sustava. Jednostavnim heuristikama objašnjava se različitost moralnih postupaka, od onih altruističnih do krajnje zločinačkih. Vrlo često oba kraja spektra ponašanja počivaju na istim ili sličnim pravilima i djeluju na moralne odluke premda su njihovi akteri uvjereni da djeluju po nekom složenom obrascu, kao npr. suci u pravosuđu. Isto tako, naši socijalni instinkti objašnjavaju cijeli spektar ponašanja, od osjećaja pripadnosti zajednici do prepoznavanja varalica u skupinama. Jednostavna pravila generiraju i povjerenje između članova zajednice, a imitacijom se socijalno ponašanje širi i perpetuira kao kulturna praksa.

Knjiga *Snaga intuicija: inteligencija nesvjesnoga* sažet je ali cjelovit i fascinant prikaz rezultata cijele jedne discipline: istraživanja heuristika i ograničene racionalnosti. Gerd Gigerenzer, ravnatelj berlinskog Instituta "Max Planck" za ljudski razvoj približava čitatelju rezultate brojnih psiholoških eksperimenata, evolucijska objašnjenja i složene statističke metode. Njegov stil pisanja je ležeran i popularan, struktura knjige jasna a mnoštvo primjera olakšava razumijevanje temeljnih koncepata. Vizualni elementi i ilustracije dodatno pridonose jasnoći i preglednosti. No knjiga nije nipošto lišena znanstvene težine i objašnjenja koja potiču na razmišljanje. Stoga je Gigerenzerova knjiga sjajan primjer popularno-znanstvenog pisanja koje točno prezentira sve relevantne znanstvene rezultate pritom motivirajući i ne zamarajući čitatelja.

Dario Pavić

Odjel za sociologiju
Sveučilište u Zagrebu – Hrvatski studiji
Znanstveno-učilišni kampus Borongaj
Borongajska 83d
10 000 Zagreb
dpavic@hrstud.hr